

แรงจูงใจในการเป็นจิตอาสาในโรงพยาบาล: กรณีศึกษาจิตอาสาวัยรุ่น Motivations for Volunteering in Hospitals: A Case Study of Teenage Volunteers

วนิดา พิมพ์โคตร (Vanida Pimkord)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Asst. Prof. Dr., Faculty of Economics, Ramkhamhaeng University

E-mail: vanida.p@ru.ac.th

Received: 7 May 2025

Revised: 21 June 2025

Accepted: 24 June 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแรงจูงใจของวัยรุ่นในการทำงานจิตอาสาในโรงพยาบาล โดยใช้กรอบแนวคิด Functional Approach to Volunteer Motivation เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลคือจิตอาสาที่มีอายุระหว่าง 16 - 24 ปี จำนวน 14 คน ที่เคยทำงานจิตอาสาในโรงพยาบาลภายใต้การประสานงานของมูลนิธิเครือข่ายพุทธิกา โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis) ผลการวิจัยพบว่า แรงจูงใจของจิตอาสาที่เป็นวัยรุ่นสามารถจำแนกได้เป็น 6 มิติ ได้แก่ มิติด้านคุณค่า (Values) ทำให้รู้สึกภาคภูมิใจที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่นและได้พัฒนาตนเองทางจิตใจ มิติด้านความเข้าใจ (Understanding) ทำให้ได้เรียนรู้ระบบงานของโรงพยาบาลและเข้าใจผู้ป่วยมากขึ้น มิติด้านสังคม (Social) คือการได้พัฒนาทักษะการสื่อสารและการปรับตัวในการทำงานร่วมกับผู้อื่น มิติด้านแนวทางอาชีพ (Career) การเป็นจิตอาสาเป็นเครื่องมือในการสำรวจเส้นทางอาชีพในอนาคต มิติด้านการปกป้องตนเอง (Protective) เป็นการได้เรียนรู้การควบคุมอารมณ์และรับมือกับความกดดันในสถานการณ์จริง และ มิติด้านการส่งเสริมตนเอง (Enhancement) ทำให้มีวินัย ความรับผิดชอบ และจิตสำนึกในการช่วยเหลือผู้อื่นเพิ่มมากขึ้น ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า กิจกรรมจิตอาสาในโรงพยาบาลเป็นพื้นที่เรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนาทักษะชีวิตและแนวคิดในการเป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมในสังคม ทั้งยังเป็นแนวทางในการสร้างนโยบายการศึกษาและการพัฒนาเยาวชนอย่างรอบด้าน

คำสำคัญ: แรงจูงใจ, จิตอาสา, วัยรุ่น, โรงพยาบาล

Abstract

This research aimed to examine the motivation of adolescents who volunteer in hospitals, using the Functional Approach to Volunteer Motivation as the analytical framework. The participants were 14 volunteers aged 16-24 who had volunteered in hospitals under the coordination of the Buddhika Network Foundation. Data were collected through in-depth interviews and analyzed using thematic analysis. The findings revealed that adolescent volunteers' motivations could be categorized into six dimensions: Values - feeling proud to help others and develop themselves mentally; Understanding - gaining knowledge about hospital operations and better understanding patients; Social - improving communication skills and the ability to work with others; Career - using volunteer experience to explore potential future career paths; Protective - learning emotional regulation and coping with stressful situations; and Enhancement - becoming more disciplined, responsible, and socially conscious. The study indicates that hospital volunteer activities serve as learning environments that foster life skills and civic participation. They also provide valuable insights for developing youth education and development policies.

Keywords: Motivation, Volunteers, Teenage, Hospital

บทนำ

ปัจจุบันความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีและเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้ส่งผลให้วิถีชีวิตของคนในสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในด้านค่านิยมและทัศนคติที่มุ่งเน้นไปที่การแสวงหาประโยชน์ทางวัตถุมากกว่าการพัฒนาจิตใจหรือการเสียสละเพื่อส่วนรวม สภาพสังคมที่เคยยึดโยงด้วยความสัมพันธ์ในครอบครัวขยายที่เอื้อเพื่อพ่อแม่ กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่โครงสร้างครอบครัวเดี่ยวที่มีขนาดเล็กลง ความผูกพันและการเกื้อกูลกันระหว่างสมาชิกในชุมชนมีแนวโน้มลดลง ขณะเดียวกันการแข่งขันในด้านการศึกษา การทำงาน และสถานะทางสังคมมีความเข้มข้นมากยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลให้สังคมเกิดความเหลื่อมล้ำ ขาดจิตสำนึกในการร่วมแบ่งปัน และมีแนวโน้มที่ผู้คนจะให้ความสำคัญกับการเป็นผู้รับมากกว่าการเป็นผู้ให้ การส่งเสริมการมีจิตอาสาและจิตสาธารณะจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทดังกล่าว เนื่องจากการทำงานจิตอาสาเป็นกลไกที่ช่วยปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐาน อาทิ การเสียสละ การเห็นอกเห็นใจ และการมีส่วนร่วมเพื่อส่วนรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเยาวชน การส่งเสริมให้เกิดประสบการณ์ในการช่วยเหลือผู้อื่นตั้งแต่วัยเด็กจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาเยาวชนให้เติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในอนาคต

การทำงานจิตอาสาในโรงพยาบาลมาจากแนวคิดที่ว่าผู้ป่วยจำเป็นต้องได้รับการดูแลรักษาและมีคุณภาพชีวิตที่ดี แต่การดูแลไม่สามารถทำได้โดยลำพังคนเดียว ต้องทำงานร่วมกันเป็นทีม ทั้งบุคลากรทาง

การแพทย์ อาสาสมัคร และผู้ป่วย โดยลักษณะการทำงานจิตอาสาในโรงพยาบาลแต่ละแห่งก็จะมีจุดเด่นที่แตกต่างกันไป บางแห่งเป็นการริเริ่มหรือดำเนินการโดยบุคลากรหรือหน่วยงานภายในโรงพยาบาลเป็นหลัก โดยพยายามเข้าไปจัดตั้งกลุ่มทำงานที่น่าจะพัฒนางานจิตอาสาได้ บางแห่งก็มีองค์กรหรือหน่วยงานภายนอกเข้ามาดำเนินการในโรงพยาบาล ซึ่งงานจิตอาสาในหลายโรงพยาบาลที่ดำเนินการจากองค์กรภายนอกในระยะแรกได้ค่อย ๆ พัฒนาเป็นความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในภายหลัง และจากปัญหาการบริการทางการแพทย์กับความคิดที่จะทำให้การช่วยเหลือผู้ป่วยและญาติมีคุณภาพ การทำงานจิตอาสาจึงมีลักษณะผสมผสานระหว่างระบบจัดการของโรงพยาบาลกับกลุ่มอาสาสมัครในหลายระดับ (กองสาราณียกร, ม.ป.ป.)

ในบริบทของการบริการด้านสุขภาพ โรงพยาบาลเป็นพื้นที่ที่มีความต้องการแรงงานสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ทั้งจากบุคลากรวิชาชีพและอาสาสมัคร โดยเฉพาะในประเทศไทยซึ่งยังมีปัญหาด้านจำนวนบุคลากรทางการแพทย์ที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชากร ข้อมูลจากกระทรวงสาธารณสุข (กองยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2566) ระบุว่า สัดส่วนประชากรต่อบุคลากรทางการแพทย์ในสาขาหลัก ได้แก่ แพทย์ ทันตแพทย์ เภสัชกร และพยาบาลวิชาชีพ ยังอยู่ในระดับสูง คือเฉลี่ย 1 ต่อ 1,536 คน ส่งผลให้โรงพยาบาลในหลายพื้นที่จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของจิตอาสาเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของระบบบริการสุขภาพ การจัดกิจกรรมจิตอาสาในโรงพยาบาลจึงเป็นอีกหนึ่งรูปแบบของการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาคสังคมและภาคบริการสุขภาพ โดยมีทั้งรูปแบบที่ริเริ่มจากภายในโรงพยาบาล และรูปแบบที่มาจากความร่วมมือกับองค์กรภายนอก เช่น มูลนิธิหรือหน่วยงานอิสระที่จัดส่งจิตอาสาเข้าไปสนับสนุนการทำงานในระบบบริการสุขภาพ โดยลักษณะการทำงานของจิตอาสาในโรงพยาบาลมักครอบคลุมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ป่วย การสนับสนุนเจ้าหน้าที่ การบริการประชาชน และการอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ

จิตอาสาที่เป็นเยาวชนหรือวัยรุ่นเป็นอีกกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในมิติของการช่วยเหลือทางสังคมและการพัฒนาตนเอง เนื่องจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมจิตอาสาช่วยเปิดโอกาสให้พวกเขาได้เรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่น มีประสบการณ์ตรงในการรับรู้ความยากลำบากของผู้อื่น และได้ฝึกฝนทักษะชีวิตที่สำคัญ เช่น ความรับผิดชอบ ความเห็นอกเห็นใจ และความมีวินัย การทำความเข้าใจถึงแรงจูงใจของเยาวชนในการเข้าร่วมเป็นจิตอาสาในโรงพยาบาลจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถออกแบบนโยบายหรือกิจกรรมส่งเสริมจิตอาสาได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาแรงจูงใจในการเป็นจิตอาสาในโรงพยาบาลของกลุ่มจิตอาสาที่เป็นวัยรุ่น

ทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเรื่องจิตอาสาและจิตสาธารณะ

คำว่า “จิตอาสา” และ “จิตสาธารณะ” เป็นคำที่สะท้อนถึงการมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม ซึ่งนักวิชาการและองค์กรต่าง ๆ ได้ให้ความหมายที่หลากหลายตามบริบทการใช้งาน ดังนี้:

1. ราชบัณฑิตยสถาน (2546) ให้นิยามคำว่า “จิตอาสา” ว่าหมายถึง จิตแห่งการให้ความดีงามแก่เพื่อนมนุษย์โดยสมัครใจ อิ่มใจ และปีติสุข พร้อมทั้งจะเสียสละเวลา แรงกาย และแรงสติปัญญาเพื่อกิจกรรมสาธารณประโยชน์โดยไม่หวังผลตอบแทน

2. ราชบัณฑิตยสถาน (2554) ให้นิยามคำว่า “จิตสาธารณะ” ว่าหมายถึง ความสำนึกหรือความคิดที่จะทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่สังคมโดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และไม่เพิกเฉยต่อปัญหาของสังคม

3. พระไพศาล วิสาโล ได้ให้คำนิยามของคำว่า “จิตอาสา” ในทางธรรมไว้ว่า จิตอาสา คือ จิตที่ไม่นิ่งดูคายเป็นตักขม หรือความทุกข์ยากของผู้คน และปรารถนาเข้าไปช่วย ไม่ใช่ด้วยการให้ทานให้เงิน แต่ด้วยการสละเวลา ลงแรงเข้าไปช่วย และด้วยจิตที่เป็นสุขที่ได้ช่วยผู้อื่น จุดที่ควรเน้นก็คือจิตอาสาไม่ใช่แค่การทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นหรือเพื่อส่วนรวมอย่างเดียว แต่ยังเป็นการพัฒนาจิตวิญญาณของเราด้วย (เพชรทิ ปิ่นแก้ว, 2554)

4. Güntert, Wehner and Mieg (2022) อธิบายว่า “งานอาสาสมัคร” (Volunteering) คือ กิจกรรมที่ไม่แสวงหากำไรและไม่มีค่าตอบแทนซึ่งบุคคลดำเนินการด้วยความสมัครใจ โดยมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ทางสังคมหรือส่วนรวม โดยอาจจัดตั้งโดยองค์กรหรือเกิดจากการริเริ่มด้วยตนเอง

โดยสรุป จิตอาสา คือ ความตั้งใจและความเต็มใจของบุคคลที่จะช่วยเหลือผู้อื่นหรือทำกิจกรรมเพื่อสาธารณะประโยชน์ โดยไม่หวังผลตอบแทนส่วนตัวหรือค่าตอบแทนใด ๆ

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจ

การศึกษาแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมจิตอาสา มักใช้กรอบแนวคิดทางจิตวิทยาสังคมที่สามารถอธิบายแรงผลักดันภายในของอาสาสมัครได้อย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะแนวคิดหลักที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ได้แก่ แนวทางการทำงาน (Functional Approach) และทฤษฎีการกำหนดตนเอง (Self-Determination Theory: SDT)

1. แนวทางการทำงาน (The Functional Approach)

แนวคิด Functional Approach มีรากฐานมาจากแนวคิดหน้าที่นิยม (Functionalism) ในจิตวิทยา ซึ่งเน้นว่าพฤติกรรมของมนุษย์เป็นผลจากแรงจูงใจหรือวัตถุประสงค์ทางจิตวิทยาที่มีลักษณะเชิงปรับตัวและมุ่งตอบสนองต่อเป้าหมายส่วนบุคคลและสังคม (Cantor, 1994; Snyder, 1993) แนวคิดนี้ถูกพัฒนาอย่างเป็นระบบในบริบทของงานอาสาสมัครโดย Clary et al. (1998) ที่ชี้ให้เห็นว่าอาสาสมัครมีแรงจูงใจที่หลากหลายในการเข้าร่วมกิจกรรม แม้ว่าจะเข้าร่วมในกิจกรรมเดียวกัน แต่แรงจูงใจอาจแตกต่างกันตามเป้าหมายส่วนบุคคล โดยจำแนกแรงจูงใจออกเป็น 6 ด้านหลัก ได้แก่

- 1) ค่านิยม (Values): การแสดงออกถึงความห่วงใยผู้อื่นและความเสียสละเพื่อส่วนรวม
- 2) ความเข้าใจ (Understanding): ความต้องการเรียนรู้ทักษะหรือความรู้ใหม่จากประสบการณ์

ตรง

3) อาชีพ (Career): การเสริมสร้างทักษะหรือประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพในอนาคต

4) สังคม (Social): การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์และการยอมรับทางสังคม

5) การป้องกัน (Protective): การลดผลกระทบทางจิตใจ เช่น ความรู้สึกผิด หรือความกังวล

6) การเพิ่มประสิทธิภาพ (Enhancement): การพัฒนาตนเอง เพิ่มความนับถือตนเอง และความรู้สึกรับผิดชอบ

2. ทฤษฎีการกำหนดตนเอง (Self-Determination Theory: SDT)

ทฤษฎีการกำหนดตนเอง โดย Deci & Ryan (2000) และ Gagné & Deci (2005) แบ่งแรงจูงใจออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

แรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation): เป็นแรงจูงใจที่เกิดจากความพึงพอใจส่วนบุคคล เช่น ความสุขจากการช่วยเหลือผู้อื่น ความรู้สึกว่าได้ทำสิ่งที่มีความหมาย และการเติบโตภายใน

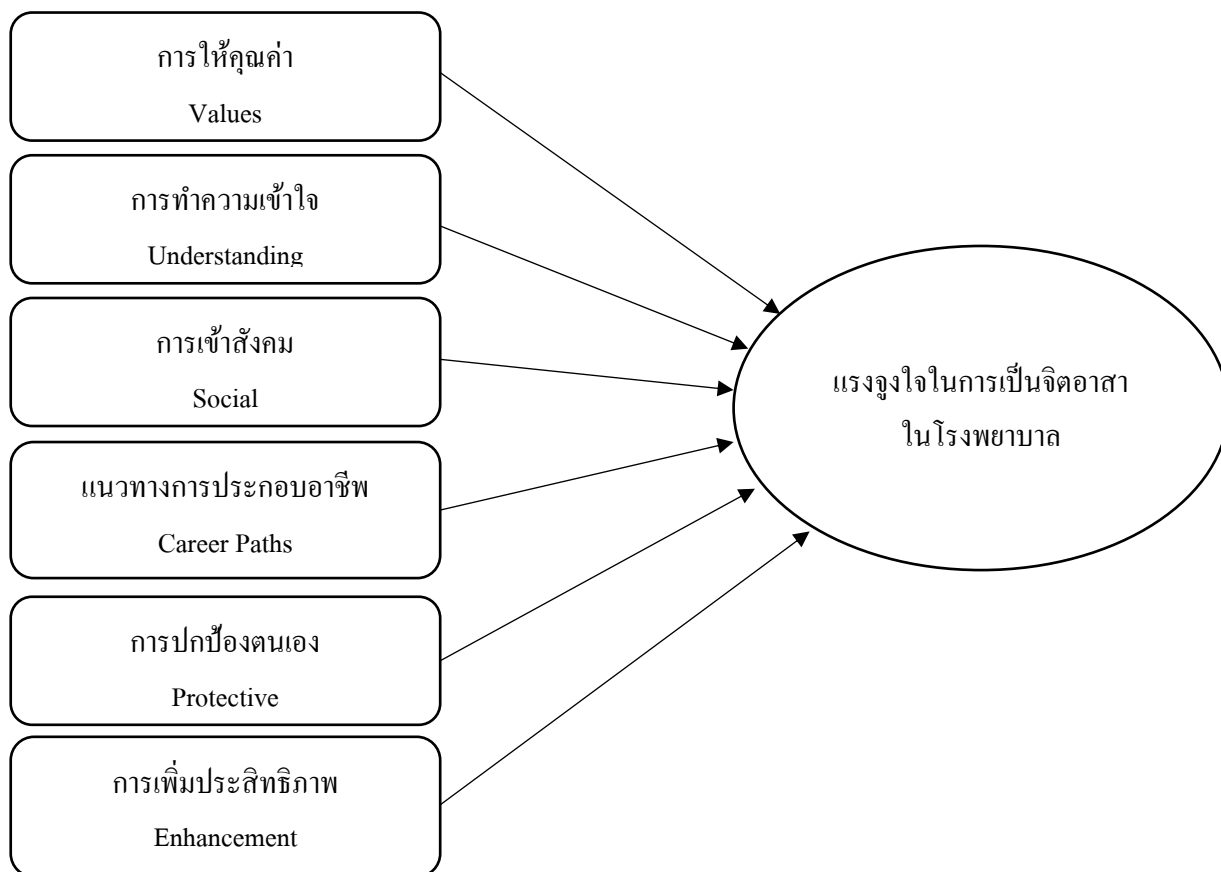
แรงจูงใจภายนอก (Extrinsic Motivation): เป็นแรงจูงใจที่เกิดจากปัจจัยภายนอก เช่น ความคาดหวังจากครอบครัว ความรู้สึกผิด หรือความกลัวที่จะถูกตำหนิ หากไม่เข้าร่วมกิจกรรม

ทฤษฎีนี้เน้นว่า "คุณภาพ" ของแรงจูงใจมีความสำคัญไม่แพ้ "ปริมาณ" โดยแรงจูงใจที่กำหนดด้วยตนเองมักส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมที่ยั่งยืน มีความสุข และมีพลังบวก ขณะที่แรงจูงใจที่ถูกควบคุมมักทำให้เกิดความเครียด ความรู้สึกบีบคั้น และอาจนำไปสู่ความเหนื่อยล้าทางอารมณ์หรือหมดไฟในการทำงานอาสาสมัครในระยะยาว (Güntert, 2015)

โดยสรุป แนวคิดทั้งสองแนวทางสามารถใช้ควบคู่กันเพื่ออธิบายพฤติกรรมการเป็นจิตอาสาได้อย่างครอบคลุม ทั้งในเชิงเป้าหมายภายในและปัจจัยภายนอก อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ในการออกแบบกิจกรรมจิตอาสาให้สอดคล้องกับลักษณะและแรงจูงใจของกลุ่มเป้าหมาย

กรอบแนวคิดการทำวิจัย

จากการทบทวนทฤษฎีและงานวิจัยข้างต้น ผู้วิจัยจึงเลือกกรอบแนวคิด Functional Approach ของ Clary et al. (1998) ซึ่งครอบคลุมแรงงูใจที่ทั้ง 6 ด้าน ซึ่งเหมาะสมต่อการอธิบายแรงงูใจของวัยรุ่นในบริบทงานจิตอาสาในโรงพยาบาล ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

การให้คุณค่า (Values) หมายถึง แรงงูใจด้านค่านิยมในการปรารถนาที่จะช่วยเหลือผู้อื่นที่ด้อยโอกาสและแสดงความมีมนุษยธรรม

การทำความเข้าใจ (Understanding) หมายถึง แรงงูใจที่ต้องการเรียนรู้ความรู้ใหม่ ทักษะ หรือการพัฒนาความสามารถของตนเองผ่านการทำงานจิตอาสา

การเข้าสังคม (Social) หมายถึง แรงงูใจที่มุ่งเน้นการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ความต้องการการยอมรับ และการเพิ่มความใกล้ชิดกับบุคคลรอบตัว

แนวทางการประกอบอาชีพ (Career Path) หมายถึง แรงงูใจที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประสบการณ์จิตอาสาเพื่อส่งเสริมความก้าวหน้าในเส้นทางอาชีพในอนาคต

การปกป้องตนเอง (Protective) หมายถึง แรงจูงใจที่ทำหน้าที่เป็นกลไกป้องกันตนเองทางจิตใจ ลดความรู้สึกผิดหรือความเครียดจากปัญหาส่วนตัว

การเพิ่มประสิทธิภาพ (Enhancement) หมายถึง แรงจูงใจที่ช่วยยกระดับความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง การเติบโตส่วนบุคคล และความภาคภูมิใจในตนเอง

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยนี้ คือ จิตอาสาสมัครที่เคยเข้าร่วมงานจิตอาสาในโรงพยาบาลในเขตกรุงเทพมหานคร โดยใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เก็บข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 14 คน ซึ่งมีอายุระหว่าง 16 - 24 ปี และเคยทำงานจิตอาสาในโรงพยาบาลราชวิถี สถาบันประสาทวิทยา โรงพยาบาลสงฆ์ โรงพยาบาลตากสิน โรงพยาบาลนพรัตนราชธานี และสถาบันมะเร็งแห่งชาติ โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามหลัก “ความอิ่มตัวของข้อมูล (Data Saturation)” ตามแนวทางของ Coyne (1997), Creswell (1998) และ Patton (2001) เครื่องมือหลักคือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ซึ่งผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน และประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence: IOC) โดยยอมรับค่าตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป ผลการตรวจหาค่าดัชนีความสอดคล้องพบว่า แต่ละข้อมีค่ามากกว่า 0.50 หลังจากนั้นได้ปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญก่อนนำไปใช้ในการเก็บข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วยข้อมูลปฐมภูมิ (primary Data) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) จิตอาสาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเป็นรายบุคคล จำนวน 14 คน โดยการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ รวมถึงการศึกษาข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิ เช่น เอกสารทางวิชาการ เว็บไซต์ และเพจที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมจิตอาสา เช่น เพจพุทธิภาฉลาดทำบุญด้วยจิตอาสา เพจของมูลนิธิเครือข่ายพุทธิกา เป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้รูปแบบการวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis) ตามแนวทางของ Braun & Clarke (2006) โดยข้อมูลที่ได้จะถูกนำมาจัดหมวดหมู่ตามประเภทแรงจูงใจทั้ง 6 ด้านของ Clary et al. (1998) เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงแรงจูงใจที่ผลักดันให้เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมจิตอาสาในโรงพยาบาลอย่างมีนัยสำคัญ

ผลการวิจัย

ลักษณะทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยประกอบด้วยเยาวชนอายุระหว่าง 16 - 24 ปี จำนวน 14 คน ซึ่งทั้งหมดกำลังศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและมหาวิทยาลัย โดยเริ่มเข้าทำกิจกรรมจิตอาสาผ่านมูลนิธิเครือข่ายพุทธิกา ซึ่งมีความร่วมมือกับโรงพยาบาล 6 แห่งในเขตกรุงเทพมหานคร ได้แก่ โรงพยาบาลสงฆ์, โรงพยาบาลตากสิน, สถาบันมะเร็งแห่งชาติ, โรงพยาบาลนพรัตนราชธานี, สถาบันประสาทวิทยา และโรงพยาบาลราชวิถี ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมจิตอาสาจากการแนะนำของรุ่นพี่คนรู้จัก หรือสื่อประชาสัมพันธ์ของมูลนิธิ และได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวให้เข้าร่วมกิจกรรม โดยแรงจูงใจเบื้องต้นที่ผลักดันให้เข้าร่วม ได้แก่ การจัดทำ Portfolio สำหรับศึกษาต่อ และความสนใจในสายวิชาชีพด้านสุขภาพ ขณะที่บางส่วนมีแรงจูงใจเพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ หรือหลีกเลี่ยงการใช้เวลาบนสื่อออนไลน์ กิจกรรมที่จิตอาสาได้ปฏิบัติมีความหลากหลาย ได้แก่ ช่วยกรอกประวัติผู้ป่วย ตรวจสอบสิทธิ แนะนำเส้นทางภายในโรงพยาบาลและการบริการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตามเอกสารผู้ป่วย วัดความดัน ชั่งน้ำหนัก วัดส่วนสูง ดูแลและติดตามคิวการรับบริการ เช่น การเจาะเลือด งานเอกซเรย์ การเงิน และรับยา ช่วยเคลื่อนย้ายผู้ป่วยด้วยรถนั่ง/ เปลนอนในจุดต่าง ๆ เป็นเพื่อนหรือเสมือนญาติ รวมทั้งช่วยงานในภารกิจอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย

แรงจูงใจที่ค้นพบจากการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แนวทางการวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis) และจำแนกตามกรอบแนวคิด Functional Approach พบแรงจูงใจทั้ง 6 ด้าน ดังนี้

1) ด้านการให้คุณค่า (Values) ผู้ให้ข้อมูลหลายรายแสดงความรู้สึกภูมิใจเมื่อได้ช่วยเหลือผู้อื่น และมองว่าการทำงานจิตอาสาเป็นประสบการณ์ที่เต็มเปี่ยมจิตใจ โดยมองว่าผู้ที่ให้ก็ได้รับ “พลังใจ” และ “ความสุข” จากการทำหน้าที่ให้ผู้อื่น อีกทั้งยังเกิดการเปิดมุมมองใหม่ในชีวิต และมองเห็นคุณค่าของการให้มากขึ้น

2) ด้านการทำความเข้าใจ (Understanding) จิตอาสาได้รับความเข้าใจใหม่เกี่ยวกับระบบการทำงานในโรงพยาบาล รวมถึงความซับซ้อนและความเปราะบางของผู้ป่วยและญาติ มีความเข้าใจในพฤติกรรมของบุคลากรทางการแพทย์ และซึมซับถึงความจำเป็นในการควบคุมอารมณ์ ความเครียด และความแออัดในสถานพยาบาล นอกจากนี้ยังเกิดความตระหนักในการดูแลสุขภาพของตนเองและครอบครัวมากขึ้น

3) ด้านการเข้าสังคม (Social) การทำงานจิตอาสาส่งเสริมพัฒนาการด้านการสื่อสาร การเข้าสังคม และการทำงานร่วมกับผู้อื่น แม้ว่าผู้เข้าร่วมบางคนจะเคยหลีกเลี่ยงการเข้าสังคมมาก่อน แต่ประสบการณ์ตรงในโรงพยาบาลได้ช่วยสร้างความกล้าในการพูดคุย ช่วยเหลือ และแสดงความเห็น ทั้งยังเรียนรู้มารยาททางสังคมและการทำงานร่วมกับผู้อื่นที่มีอายุและตำแหน่งหลากหลาย

4) ด้านแนวทางการประกอบอาชีพ (Career Path) จิตอาสาส่วนใหญ่เข้าร่วมเพื่อสำรวจความเหมาะสมของตนกับสาขาวิชาชีพในอนาคต เช่น แพทย์ พยาบาล เกษตรกร หรือสาขาที่เกี่ยวข้อง หลังจากได้รับประสบการณ์ตรง หลายคนยืนยันว่าตนมีความมั่นใจในเส้นทางอาชีพ ขณะที่บางคนเปลี่ยนความสนใจไปยังสายงานใกล้เคียง เช่น นักสังคมสงเคราะห์ หรือวิทยาศาสตร์สุขภาพ

5) ด้านการปกป้องตนเอง (Protective) การทำงานในบริบทที่มีความกดดันสูงและอารมณ์ที่หลากหลาย เช่น การถูกตำหนิจากญาติผู้ป่วย ทำให้จิตอาสาเรียนรู้การควบคุมอารมณ์ ปรับทัศนคติ และพัฒนาทักษะการจัดการตนเอง เพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบต่อการปฏิบัติงาน จึงเป็นการปกป้องตนเองทั้งทางอารมณ์และจิตใจ และสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจที่เข้มแข็งขึ้นในระยะยาว

6) ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพ (Enhancement) ผู้ให้สัมภาษณ์สะท้อนว่าการทำงานจิตอาสาช่วยเพิ่มความมีวินัย ความรับผิดชอบ และจิตสาธารณะ ทำให้มีสติในการใช้ชีวิต และเห็นคุณค่าของการเป็นผู้ช่วยเหลือผู้อื่นในทุกโอกาสที่สามารถทำได้ แม้ในช่วงที่มีภาระส่วนตัวก็ยังคงทำงานให้เสร็จตามหน้าที่ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของจิตสำนึกแห่งความรับผิดชอบต่อที่เติบโตไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่

อภิปรายผลการศึกษา

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยแรงจูงใจในการเป็นจิตอาสาในโรงพยาบาลของกลุ่มวัยรุ่น ซึ่งผลการศึกษาพบว่า แรงจูงใจหลักที่สนับสนุนให้กลุ่มตัวอย่างเข้าร่วมกิจกรรมจิตอาสา ได้แก่ การให้คุณค่า การทำความเข้าใจ การเข้าสังคม แนวทางการประกอบอาชีพ การปกป้องตนเอง และการเพิ่มประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสนับสนุนแนวคิดจากงานวิจัยในต่างประเทศ เช่น งานวิจัยของ Alqasa & Al Qahtani (2022) ในประเทศซาอุดีอาระเบีย ที่พบว่าแรงจูงใจสำคัญในการทำงานจิตอาสา ได้แก่ การสนับสนุนทางสังคม การฟื้นฟูสภาพจิตใจ และเทคนิคการจัดการปัญหาเชิงบวก ขณะเดียวกัน งานวิจัยของ Muckaden & Pandya (2016) ในประเทศอินเดีย ชี้ให้เห็นว่า แรงจูงใจของจิตอาสาที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาล ได้แก่ ความรู้สึกที่จำเป็นต้องตอบแทนสังคม ผ่านการให้บริการแก่ผู้ป่วยและผู้ที่ประสบความทุกข์ทรมาน ความสุขจากการแบ่งปันและช่วยเหลือผู้อื่น นอกจากจะได้รับความสุขแล้ว จิตอาสายังได้รับประสบการณ์ที่มีคุณค่า ส่งผลต่อการพัฒนาด้านความคิด จิตใจ การเคารพซึ่งกันและกันในสังคม รวมถึงการเสริมสร้างจิตวิญญาณในการทำงาน ซึ่งทั้งหมดส่งผลต่อความเข้าใจในสังคม การยอมรับ การให้อภัย การเห็นคุณค่าของชีวิต และทัศนคติที่ดีขึ้นต่อชีวิตของตนเองและผู้อื่น ในขณะเดียวกัน งานวิจัยของ มารีษา ศรีสุภา และดวงกมล บางซวด (2565) เสนอว่า แรงจูงใจในการเข้าสู่กระบวนการอาสาสมัครประกอบด้วย การแสดงออกถึงค่านิยมส่วนบุคคล การส่งเสริมการพัฒนาตนเองผ่านการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความรู้และทักษะที่จำเป็น การเลือกงานที่สอดคล้องกับความรู้ความสามารถ ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่สนับสนุนให้จิตอาสามีความมุ่งมั่นในการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า แรงจูงใจในการเป็นจิตอาสาในโรงพยาบาลของกลุ่มวัยรุ่นเป็นผลจากปัจจัยด้านคุณค่า การเข้าใจในบทบาท การเข้าสังคม การพัฒนาตนเอง การปกป้องตนเอง และการเพิ่มประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและผลการวิจัยในระดับนานาชาติและในประเทศที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของแรงจูงใจด้านสังคม จิตใจ และการพัฒนาตนเองต่อการเสริมสร้างความมุ่งมั่นและความยั่งยืนในการเป็นจิตอาสาในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะการวิจัย

จากผลการศึกษาเกี่ยวกับแรงจูงใจในการทำงานจิตอาสาในโรงพยาบาลของวัยรุ่น (อายุ 16 - 24 ปี) สามารถเสนอแนะนโยบายในระดับองค์กรและภาครัฐ ดังนี้:

1. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชนผ่านนโยบายสนับสนุนกิจกรรมจิตอาสาในระบบการศึกษา เช่น ให้กระทรวงศึกษาธิการและสถาบันการศึกษานำกิจกรรมจิตอาสาด้านสาธารณสุขเข้าไปเชื่อมโยงกับกระบวนการเรียนรู้ในรายวิชา กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน หรือเป็นส่วนหนึ่งของระบบ Portfolio-Based Admission เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง หรือ จัดโครงการความร่วมมือระหว่างโรงเรียน/มหาวิทยาลัย กับ โรงพยาบาลหรือหน่วยงานสุขภาพชุมชน เพื่อเปิดโอกาสให้เยาวชนได้เรียนรู้บทบาทของตนในระบบสาธารณสุขตั้งแต่เยาว์วัย เป็นต้น

2. พัฒนาระบบการฝึกอบรมและพี่เลี้ยงจิตอาสาให้เหมาะสมกับวัยรุ่น เช่น ควรมีระบบพี่เลี้ยง (Mentorship) ที่สนับสนุนการทำงานของจิตอาสา โดยเฉพาะในช่วงเริ่มต้น เพื่อช่วยลดความกังวลและเสริมสร้างแรงจูงใจด้านการเข้าสังคมและการปกป้องตนเอง หรือ ควรจัดอบรมเรื่อง ความยืดหยุ่นทางอารมณ์ (Emotional Resilience), การควบคุมอารมณ์ และการรับมือกับความกดดัน ซึ่งเป็นทักษะสำคัญสำหรับการทำงานในบริบทที่มีความเปราะบางทางอารมณ์ เช่น โรงพยาบาล

3. สร้างระบบการยกย่องและรับรองผลดีผลการเรียนรู้จากการทำจิตอาสา โดยหน่วยงานด้านการศึกษาหรือสุขภาพควรพัฒนาระบบประกาศนียบัตรหรือแฟ้มสะสมผลงานที่รับรองทักษะที่ได้จากการเป็นจิตอาสา เช่น ทักษะการสื่อสาร การทำงานเป็นทีม หรือทักษะความเห็นอกเห็นใจ (Empathy) เพื่อใช้ในการศึกษาต่อหรือสมัครงาน หรือ การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือเวทีนำเสนอประสบการณ์ของจิตอาสา เพื่อเสริมสร้างแรงบันดาลใจและยกระดับการมีส่วนร่วมของเยาวชนในสังคม

4. ใช้การสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ให้เหมาะกับกลุ่มเยาวชน โดยพัฒนาช่องทางประชาสัมพันธ์กิจกรรมจิตอาสาผ่านแพลตฟอร์มที่เยาวชนใช้งานเป็นประจำ เช่น Facebook, Instagram, TikTok โดยใช้การเล่าเรื่อง (Storytelling) ที่สะท้อนคุณค่าของการให้และการเติบโตภายในจากการเป็นจิตอาสา หรือ สร้างเครือข่ายเยาวชนจิตอาสาด้านสุขภาพในระดับโรงเรียน เขต จังหวัด เพื่อให้เกิดพลังของกลุ่มที่ส่งเสริมซึ่งกันและกัน

5. ผลักดันให้ “จิตอาสาด้านสุขภาพ” เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคมสุขภาวะอย่างยั่งยืน สนับสนุนให้หน่วยงานรัฐ เช่น กระทรวงสาธารณสุข และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริม

สุขภาพ (สสส.) สร้างนโยบายที่ให้ความสำคัญกับบทบาทของเยาวชนจิตอาสาในฐานะ พลเมืองสุขภาพ และจัดทำฐานข้อมูลและระบบติดตามผลในระยะยาว เพื่อประเมินผลกระทบของการทำจิตอาสาต่อ พฤติกรรมสุขภาพ ทักษะชีวิต และการเลือกเส้นทางอาชีพในอนาคต

ข้อเสนอแนะในการทำงานวิจัยครั้งต่อไป

1. ขยายกลุ่มตัวอย่างให้ครอบคลุมพื้นที่และลักษณะประชากรที่หลากหลาย งานวิจัยนี้มุ่งเน้นที่ เยาวชนในเขตกรุงเทพมหานคร การศึกษาต่อไปอาจพิจารณาเปรียบเทียบแรงจูงใจของจิตอาสาในพื้นที่ ต่างจังหวัด หรือในบริบทของโรงพยาบาลชุมชน เพื่อสะท้อนความแตกต่างทางวัฒนธรรมและทรัพยากรใน พื้นที่
2. เปรียบเทียบแรงจูงใจระหว่างกลุ่มอายุ หรือกลุ่มเป้าหมายอื่น เสนอให้มีการวิจัยเปรียบเทียบ แรงจูงใจระหว่างกลุ่มเยาวชนกับกลุ่มผู้ใหญ่ หรือกลุ่มนักเรียนสายวิทย์ - สุขภาพ กับสายศิลป์ - ภาษา เพื่อค้นหาแรงจูงใจเฉพาะกลุ่มและแนวทางส่งเสริมที่เหมาะสม

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการวิจัย

1. การยืนยันความหลากหลายของแรงจูงใจในกลุ่มเยาวชนผ่านกรอบ Functional Approach การศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าเยาวชนมีแรงจูงใจที่หลากหลายและซับซ้อน ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการพัฒนาอาชีพ แต่รวมถึงคุณค่าทางจิตใจ ความเข้าใจตนเอง และความสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งยืนยันความเหมาะสมของ กรอบแนวคิดของ Clary et al. (1998) ในการวิเคราะห์แรงจูงใจเชิงจิตสังคมในบริบทไทย
2. การเรียนรู้เชิงสังคมและอารมณ์ผ่านประสบการณ์จริงในโรงพยาบาล พบว่าเยาวชนสามารถ พัฒนาทักษะที่ไม่ใช่ทางวิชาการ (non-cognitive skills) เช่น การควบคุมอารมณ์ การสื่อสาร การเข้าใจผู้อื่น (empathy) และความตระหนักในบทบาทพลเมือง ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่มีคุณค่าในการออกแบบนโยบาย ด้านการพัฒนาเยาวชน
3. บทบาทของกิจกรรมจิตอาสาในการส่งเสริมการวางแผนอาชีพอย่างมีเป้าหมาย ผลการศึกษา แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมจิตอาสาในโรงพยาบาลเป็น “พื้นที่ทดลองอาชีพ” ที่มีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อ การตัดสินใจทางการศึกษาและอาชีพของเยาวชน ซึ่งสามารถนำไปใช้พัฒนาแนวทางการแนะแนวอาชีพใน ระบบการศึกษาไทย
4. การปกป้องตนเองเชิงจิตใจของเยาวชนผ่านกิจกรรมจิตอาสา เยาวชนสามารถเรียนรู้วิธีจัดการ กับอารมณ์ลบ ความเครียด และแรงกดดันในสถานการณ์จริง ผ่านการเผชิญปัญหาในโรงพยาบาล ซึ่งเป็น จุดเริ่มต้นของการพัฒนาทักษะด้านความยืดหยุ่นทางจิตใจ (psychological resilience) ที่มีคุณค่าในยุค ปัจจุบัน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กองยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักปลัดกระทรวงสาธารณสุข. (2566). รายงานข้อมูลทรัพยากรสาธารณสุข ประจำปี 2566. วันที่ค้นข้อมูล 24 มกราคม 2568, เข้าถึงได้จาก <https://dmsic.moph.go.th/index/detail/9504>
- กองสารนิยกร. (ม.ป.ป.). จิตอาสาดูแลผู้ป่วยในสังคมไทย: บทสำรวจโดยสังเขป. วันที่ค้นข้อมูล 24 มกราคม 2568, เข้าถึงได้จาก <https://budnet.org/sunset/node/184>
- เพชรภี ปิ่นแก้ว. (2554). จิตอาสา สุขสร้างง่าย ๆ แคลงมือทำ. กรุงเทพฯ: Iam Bookazine.
- มารีษา ศรีสุภา และดวงกมล บางชวด. (2565). การศึกษาความต้องการการจัดรูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมแรงจูงใจในการปฏิบัติงานอาสาสมัคร สภากาชาดไทย. วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา, 17(2).
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). จิตสาธารณะ. วันที่ค้นข้อมูล 24 มกราคม 2568, เข้าถึงได้จาก <http://legacy.orst.go.th/?knowledges=จิตสาธารณะ-9-มกราคม-2554>

ภาษาอังกฤษ

- Alqasa, K. M. A., & Al Qahtani, A. M. (2022). The factors affecting Volunteer Motivation among Non-Profit Organizations in the Kingdom of Saudi Arabia (KSA). *Social Space*, 22(2), 445-465.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Cantor, N. (1994). *Life task participation and personality*. In D. Cervone & W. Mischel (Eds.), *Advances in personality science* (pp. 135–163). New York: Guilford Press.
- Clary, E. G., Snyder, M., Ridge, R. D., Copeland, J., Stukas, A. A., Haugen, J., & Miene, P. (1998). Understanding and assessing the motivations of volunteers: a functional approach. *Journal of personality and social psychology*, 74(6), 1516-1530.
- Coyne, I. T. (1997). Sampling in qualitative research. Purposeful and theoretical sampling; merging or clear boundaries?. *Journal of advanced nursing*, 26(3), 623-630
- Creswell, J. W. (1998). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. London: Sage Publications.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "What" and "Why" of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. *An International Journal for the Advancement of Psychological Theory*, 11(4), 227-268.

- Güntert, S. T. (2015). The quality of volunteers' motives: Integrating the functional approach and self-determination theory. *The Journal of Social Psychology, 156*(3), 310-327.
- Güntert, S. T., Wehner, T., & Mieg, H. A. (2022). *Organizational, Motivational, and Cultural Contexts of Volunteering The European View*. Springer Briefs in Psychology. Springer, Cham. Retrieved September 2, 2024, from <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-92817-9>
- Muckaden, M., & Pandya, S. (2016). Motivation of Volunteers to Work in Palliative Care Setting: A Qualitative Study. *Indian Journal of Palliative Care, 22*, 348-353.
- Patton, M. Q. (2001). *Qualitative research and evaluation and methods* (3rd ed.). Beverly Hills, CA: Sage.